

NOCES D'ARGENT
DEL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CASTELLO

EXCURSIONISME
|
L'EXEMPLE DE CAVANILLES
PER
CASIMIR MELIA TENA

1278

1

SOCIETAT CASTELLONENCA DE CULTURA

BIBLIOTECA DE CONTEMPORANIS.— XXXIX

Per a D. Angel Sanchez

Sánchez

EXCURSIONISME I L'EXEMPLE DE CAVANILLES

CASTELLO DE LA PLANA
MCMXXXIX

CASIMIR MELIA TENA

EXCURSIONISME
I
L'EXEMPLE DE CAVANILLES

CASTELLO DE LA PLANA
MCMLXXXII

COPYRIGHT BY

1982

I.S.B.N. 84 - 86013 - 00 - 8

Depósito legal: CS-314-82

Imprenta: Joaquín Escuder.- C. Castelldefels, 12- Castellón

CONFERENCIA DONADA
PER
CASIMIR MELIA TENA
AL
CENTRE EXCURSIONISTA DE CASTELLO
EL DIA 21 DE MARÇ DE 1980
AMB MOTIU DEL
XXV ANIVERSARI DE LA SEUA FUNDACIO
L'ANY 1955, DIA 18 DEL MES DE MARÇ

AL SERVEI DEL BARRI DE LA VALL D'ARTA

AL BUC DEL BARRANC DE LA VALLTORTA

EXCURSIONISME

I

L'EXEMPLE DE CAVANILLES

Aquesta xerrada, ans bé que conferència, constarà de dues parts: en la primera part tractaré de fer una valoració de l'excursionisme; en la segona mostraré Antoni Josep Cavanilles com un exemple cimer per als excursionistes.

Molt gustosament he acceptat el compromís de donar una conferència amb motiu de les noces d'argent del Centre Excursionista de Castelló. Es per a mi gran satisfacció trobar-me entre vosaltres, entre gent que ama la natura, que sovint deixa l'estretor de la ciutat, el seu aire corromput i se n'ix a fruit la plena llibertat, a omplir-se els pulmons d'aire pur i recrear la vista amb la visió meravellosa dels paisatges i dels horitzons infinits. i Quina més intensa emoció no s'experimenta quan u, posat al cim del Penyagolosa, sent l'esgarrifor del vertigen que ens produeix veure la timba del cingle que és al costat nostre; la contemplació de l'amplíssim paisatge, l'horitzó, el qual es mostra, ondulat o dentat per les llunyedanes serralades i tancat, per un altre costat, per la mar llunyana que com teló de fons penja del cel!

Qui no és comprès per tal espectacle és un individu que mou llàstima, per tenir barrada la sensibilitat i no poder percebre la sublimitat del món en que vivim. Es possible —i jo quasi ho asseguro— que el pagès, per ésser un home que viu immers en la natura, manca de susceptibilitat per tal de copsar la formositat dels espais que envolten el lloc que habita. Al cap i a la fi no és del tot estrany. Qui viu permanentment en el mateix paratge,

veient tots els dies les mateixes muntanyes, les mateixes valls, els mateixos barrancs, la mateixa mar, no és sobtat per noves visions. Rep de la naturalesa la monotonia de la quotidianitat, no pas altres mutacions que les estacions de l'any i les mudances del temps.

Fixeu-vos, que els camperols d'allò que més parlen és del temps. I és perquè llurs vides, llurs existències depenen principalment de les vel.leïtats d'aquest element que tantíssimes sorpreses els hi té reservades. Sorpreses que més aviat són per a mal que per a bé. Com les males jugades de l'atmosfera són més freqüents que les bones, el camperol contempla la naturalesa gairebé sempre amb preocupació, i nia en el seu pit un sentiment de terror còsmic. Ell creu que darrera la natura s'amaguen forces terrífiques, éssers malèfics que cal evitar enfurir-los. Per això mateix el pagès, siga llaurador o ramader, és pregonament religiós. I parlen amb pertinàcia del temps, perquè tal volta és l'únic que se'ls presentarà çanviat d'avui a demà.

Es l'artista, siga pintor o poeta, qui descobreix el paisatge. Es, més aviat, l'home de la ciutat, l'home civilitzat qui s'extasia contemplat el camp, contemplat el mar. Tot just, l'afany excursionista és un anhel nobilíssim que acompanya l'home que sap embadalir-se davant la natura. L'excursionista posseeix igual sensibilitat que l'artista per gaudir els paisatges. No li fa que no sàpiga, que no tinga facultats per a portar al llenç o en versos els sentiments que li han despertat les sensacions que ha rebut. Però, ens revela sempre una persona que és capaç de delectar-se amarant l'esperit d'allò que la vista està gaudint.

***

Jo sent respecte i admiració per les societats excursionistes, els membres componedors de les quals sempre en són proclius a eixir-se'n al camp, disposats a la fatiga, a córrer molts riscos, sola-

ment per satisfer un plaer del tot desinteressat. L'excursionista ama extraordinàriament la natura, i, com bon amador, comença per valorar l'objecte de la seua passió, i cavallerescament jura defensar-la i protegir-la dels perills que avui l'amenacen. Forma part dels moviments ecologistes, els quals són defensors de la integritat del nostre medi natural i de la conservació de la seua puresa, i, fins i tot, estima la seua virginitat —la de la natura— i va contra qui gosa tocar-la. Volguera que es mantingués intacta de la mà de l'home, sense pensar-hi que la virginitat ha de donar pas a la maternitat, i que l'home romp aquella puresa per fer-la parir riqueses. El ser humà ha transformat profundament el món, ha capgirat l'ordre natural de les coses, és ben cert que per traure'n un profit; però, a l'encop, traçant camins, alçant castells, omplint-ho tot de casetes, cases i pobles, ha transfigurat el planeta que és habitacle nostre i, tanmateix, amb el seu treball i les seues mans li ha tret no poques vegades l'aspecte adust, feréstec, inhospitalitari i esfereïdor que sovint sol presentar la nua naturalesa. Ha mudat, doncs, el paisatge natural en paisatge humanitzat, siga agrari, urbà o industrial.

L'excursionista es fatiga amb treballs aparentment inútils i de cap profit, nogensmenys d'una importància extraordinària per tal com donar compliment a nobilíssimes aspiracions humanes que neixen del neguit de la curiositat i de la voluntat de portar a cap gestes sempre més difícils. L'excursionista escala els cims de les muntanyes que es tenen per inaccessibles sols per l'impuls de conquesta del globus terraquí, per tal que no quede un pam sobre la Terra on l'home no haja posat el peu. Ha pogut arribar fins al punt del globus que permanence immòbil en la rotació de l'esfera del nostre planeta, i l'Admundsen, Scott i altres intrèpids descobridors han explorat els dos casquets polars. Ha penetrat a l'interior de coves i avencs d'allò més tenebrosos i difícils d'entrar-hi, per tal de conèixer-los i estudiar-los, i aquesta activitat d'antuvi un mer deport ha creat la ciència de l'espeleologia. Ni el foc que de camins vomiten els volcans ha

deturat els estrenus exploradors, i han baixat als fons dels cràters. Quina altra finalitat ha tingut petxar la Lluna sinó aconseguir allò que es té pel més difícil? Acomplir, sempre, el que sembla impossible de realitzar: això és l'esperit de l'excursionista, ço que valora l'excursionisme.

Axí, doncs, en l'ànim de l'excursionista hi és la corada que el duu a cercar el desconegut, mogut per l'instint de curiositat i l'ànima de recrear-se en els paisatges. Hi ha també la manifestació de "Der Wille zur Macht" de certs filòsofs alemanys, és a dir, la "voluntat d'ésser potent", de poder conèixer l'univers i dominar les forces de la naturalesa, però, alhora protegir-la de la gran avarícia de l'espècie humana i de llurs ímpetus destructors. Aquests estímuls encaminats a un coneixement metòdic de l'univers transmuten el senzill excursionista en un home de ciència. El físic, i en general tots els savis que estudien la natura estan posseïts d'una immensa curiositat vers el món exterior a la persona. Han estat picats pel mateix mosquit que picca els excursionistes. Darwin salava sovint l'escola i se n'anava a passejar pel camp, cosa que el delectava força. La contínua observació de les plantes i dels animals, la forta passió que el dominava per desxifrar molts misteris que li enterbolien la ment, li féu endevinar l'enigma de l'evolució de les espècies animals i així mateix les vegetals. Goethe fou colpit per l'exuberant vegetació meridional i la lluminositat dels paisatges del sud, quan féu aquell viatge a Itàlia que esdevingué famós, i, de resultes, desenvolupà una teoria dels colors i escrigué un tractat sobre les plantes. ¿I Linné que fou sinó un enamorat dels boscs i de les prades?

***

D'aquests tipus d'excursionistes afeccionats d'erotisme científic, amics meus que tenen, si fa no fa, la mateixa edat, jo n'haig conegut tres a Castelló.

Francesc Esteve ha recorregut, pam a pam, no sols les nostres contrades valencianes sinó moltíssimes d'altres, esperonàt per l'afany escodrinyador i, també, per satisfer el plaer d'esbargir el cap i recrear la vista. Es procurava un gaudi alhora que estudiava la geografia de les comarques, cercava novetats arqueològiques i de passada es cobrava alguna antigalla de valor.

Hi és també Vicent Sos Baynat, catedràtic de ciències naturals a la Universitat de Madrid, qui ben bé quan ha romàs a Castelló, el seu poble nadiu, o ha vingut a sojornar uns dies, no ha deixat de caminar, caminar curiosament i pausada, arreplegant fòssils i minerals, observant els plegaments dels estrats, les erosions produïdes per les aigües o pel vent; en suma, reparant, reparant en qualsevol detall a fi de posar al descobert els fets i fenòmens de la nostra geologia.

Un altre infatigable caminador ha estat Manuel Calduch, qui, portat per la passió de la botànica, no ha parat en sa vida de recórrer el camp, passa a passa, acatxant-se de continu a tallar la floreta o a arrancar l'herbeta. I davant el paisatge, ha esdevingut un vertader esteta. Un dia que se m'endugué a recórrer les Agulles de Santa Agueda, Montornés i altres llocs d'aquells bells paratges del Desert de les Palmes, per consideració a la nul·la curiositat meua per la botànica, deixà, més que sols fos per un dia, l'activitat fitoarreplegadora, i ens dedicàrem tots dos, ultra a cansar-nos com gossos, a embadocar-nos simplement, sense altra finalitat i objectiu que menjar-nos la berena i delectar-nos del que veien els nostres ulls.

De la generació anterior, al nostre país, en podríem citar d'altres: el geòleg Royo i alguns més, i, especialment, Sarthou Carreres, el qual es va recórrer tota la província de Castelló com a treball previ a la publicació de la Geografia del Reino de València.

En la història de la humanitat ha estat tardà l'adveniment del geni científic com tardà ha estat el descobriment del paisatge, és a dir, la seua valoració en la literatura i la pintura. L'èxtasi de l'artista davant la natura i el descobriment dels valors paisatgístics es pot dir que és un fenomen del romanticisme.

Sempre se n'han descrit i se n'han pintat de paisatges, però, gairebé en tot temps els paisatges en els quadres, no han passat de ser elements decoradors dels fons de les pintures. El món clàssic hel·lenista ens ofereix com a més singulars les pintures de Pompeia. L'edat mitjana ignora el paisatge. En esdevenir el Renaixement, el paisatge, amb el descobriment de la perspectiva, retorna a les arts pictòriques, principalment a l'escola flamenca, animats els pintors pels nous recursos que donen una plena realitat als espais portats als quadres. Però, en veritat, el desenvolupament del paisatge, la seua completa independència pictòrica, treient-lo totalment d'element decorador i accessori de les pintures, s'esdevé a darreries del segle XVIII i sobretot ja dins del segle XIX. Són els grans paisatgistes anglesos, John Constable, Richard Bonington i ensús la fantasia desbordada de Willian Turner, seguits d'immediat amb l'aparició dels impressionistes francesos, ço que dona la màxima importància artística i la màxima categoria a la pintura paisatgística. Aquests nous corrents artístics coincideixen més o menys amb l'esclat del gran fenomen cultural del Sturm und Drang en Alemanya i la força filosòfica, literaria i artística del romanticisme.

Simultàneament als primers pintors paisatgístics apareixen les publicacions de romàntics viatgers com Laborde, els quals difongueren, a través de llibres il·lustrats, paisatges i monuments. Igualment que Laborde, Antoni Josep Cavanilles, ans que romàntic fou encara un il·lustrat, i el seu llibre, de molta

gruixa, les "Observaciones", n'és profusament acompanyat de làmines que afegeixen al text tot el més rellevant que ha contemplat aquest esforçat viatger i agut observador. A diferència dels que pertanyien al moviment de la il·lustració francesa, els viatgers romàntics es distingiren per la preponderància que donaven als factors pintorescs per damunt dels erudits o científics. Significatius resultats d'aquests viatges foren les publicacions a Europa de grans llibres amb estampes de reproduccions de vistes preses del natural, més o menys idealitzades. D'aquestes publicacions en són exemples: "Views in Spain" d'Edward Hawke Locker, "Voyage pittoresque en Espagne, Portugal et sur la côte d'Afrique" del baró Taylor.

Es ben significatiu i reforça el que diem que fins al 1824 no s'estableix la càtedra de paisatge a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, de la qual fou professor Lluís Rigalt, qui recorregué tot el país català i deixà centenars d'apunts i nombrosos olis.

En una altra relació de l'home i la natura, mitjançant una metòdica observació dels objectes reals, llurs interaccions i fenòmens és com es fa ciència. No pas com la feien els grecs, que més aviat el que feren fou filosofia. Quan en les discussions amb Galileo els escolàstics afirmaven que el plom cau més de pressa que la fusta car així ho tenia escrit l'Aristòtil, aquell els replicava: veniu amb mi a la torre de la catedral (de Pisa), deixarem caure objectes de plom i de fusta i veureu, amb els vostres ulls, que això que tan rotundament afirmeu no és veritat. I d'aquesta manera es fa la ciència: observant curiosament el món exterior, portant-hi un metre i tots altres instruments per tal com mesurar-ho tot.

Així, doncs, per una part tenim el científic que tracta descobrir el comportament del món físic; per altra banda, l'artista

tracta de valorar-lo. Ambdues postures estan igualment impregnades dels mateixos impulsos que animen l'excursionista: curiositat, volença, sentiment.

***

Tenim un altre individu que també propendeix a sortir al camp: el caçador. Ara bé, el mateix que el pescador no mira el mar sinó el suro, el caçador, la seua mirada, només segueix el gos que li treu la peça. El caçador no admira el camp; almenys no s'atura un moment per amarar l'esperit amb allò que estan veient els seus ulls; ell camina i camina perseguint la caça.

El caçador, si més no, és l'antítesi de l'excursionista. Aquest finís, si d'antuvi no ho és, essent un entusiasta ecologista que voldria que el cel i la terra estiguessen ben poblats d'aus i de tota sort d'animals i animalets. No se n'ix al camp per fer-se amb peces de caça; ans bé per emparar-les. Així com l'excursionista apareix en la nostra civilització avançada, el caçador és un subjecte que per més civilitzat que siga —i no oblidem que en les èlites de la societat i entre els intel·lectuals abunden els apassionats per la cacera— és tanmateix mogut per estímuls atàvics. Diem-ne que procedeix segons la llei universal de la vida: tot ésser, des del virus fins a l'home, per tal com viure, li cal occir i menjar-se altres éssers vius; els carnívors maten i mengen animals, els herbívors plantes. Quan l'home assolí els primers nivells de civilització, és a dir, quan va començar la fabricació d'eines, emprengué alhora l'extermini discriminat o indiscriminat, tant s'hi val, de moltes espècies i la desforestació de molts terrenys. Operació que encara perdura.

Les vivències de la caça i de la pesca les duu l'home gravades al fons de la seua ànima. No és gens estrany que l'home es veja fortament impel·lit cap a aquestes dues activitats primitives, i gairebé en tot ésser humà hi és sempre en potència un ca-

çador o un pescador o ambdues coses a la vegada. Ni que visca dins d'una gran urbs, ni que tinga una excel·lent formació cultural són condicions per tal que un home no pugui mostrar un complet avés a caçar o a pescar. En tenim aquelles persones refinadíssimes del rococó, un escriptor d'excel·lent vàlua com el castellà Delibes, que sentiren i senten la mateixa passió cinegètica que dominava integralment l'home de les cavernes.

En aquests casos les persones actuen mogudes, és ben cert, deportivament, al defora de la necessitat vital que impulsava els hòmens primitius, però, mai està absent l'instint agressiu que mou la biosfera per l'autossosteniment. No hi és una necessitat vital ni defensiva, com es pot trobar en el pastor que veu mortes les reses per feres i feristeles, o la masovera que la rabosa li mata i li furta l'aviram o el llaurador que els ocells se li mengen les collites.

Jo —us asseguro— en ma vida he sentit la necessitat de passar-me pel muscle la bandolera d'una escopeta, ajupir-me dins la barraqueta d'un aveall o plaçar-me en un parany. No serà perquè haja jo assolit el suprem grau de civilització, l'estat de l'home que no es plau en el divertiment d'occir animals, encara que siga en la forma tinguda com més noble, és a dir, la cacera de persecució. Déu me valga! No soc tan perfecte puix que a la taula m'agrada menjar-me les perdius que altri ha mort. Però, és veritat, mai no he tingut afició a caçar. Tal volta sia que, si jo he perdut per complet l'instint d'agressivitat, que nogensmenys és manifestació universal de vida, haurà estat per haver esdevingut un ésser desvitalitzat, que manca de l'impuls vital per excel·lència: no ho sé.

Les simpaties meues no se'n van envers els caçadors; si de cas se'n van derrera els excursionistes. Però, i molt però, això no se'n passa d'una mera acció contemplativa car les meues cames no en munten dessús un primer pis, ni em porten dellà un

tir de pedra. En altra època endarrera, vaig ser un mitjà caminador; un simple passejador de valls i muntanyes: a més no vaig arribar. Estiguí tres vegades a Penyagolosa; dues des de Vista-bella anar-hi i tornar. D'estudiant a Barcelona, allò que més vaig fer un dia que m'afegí a una colla de companys que pertanyien al Centre Excursionista de Catalunya fou: travessar el Montseny del sud al nord, havent dinat al pic de Matagalls. No tingueren que portar-me al coll; poc en va faltar, però el baldament em durà una setmana.

En la meua joventut, amb freqüència, donant satisfacció a un viu plaer, em pujava al capdamunt de les muntanyes, per mi molt admirades, del meu Maestrat. Molts camins, les caminades per aquells cimadals, moles i puigs les havia de fer jo sol, vist que no trobava qui m'acompanyara. Així d'andarencs eren els joves del meu poble en aquells temps, que feien de la comoditat i del sedentarisme la filosofia del bon viure. Avui són altres temps.

La societat hodierna és massiva en tot: en el bo i en el roí. Hom contempla el jovent que s'embruteix amb l'alcohol i s'intoxica amb el tabac i fins i tot la droga. Emperò en són moltíssims —crec que afortunadament la majoria— que ni beuen, ni fumen, que s'apassionen per les diversions saludables, practiquen els esports i esplaien l'esperit, amb gaia companyia, evadint-se, de tant en tant, fora els blocs de ciment de les ciutats.

***

Sempre n'ha hagut d'individus que han estat corpresos d'hàlit excursionista. Es obvi, que l'esperit excursionista quasibé sempre és palès en els grans viatgers, com Marco Polo en l'edat mitjana; en els grans descobridors com Colon, Magallanes, Vasco de Gama i, generalment, en tots els aventurers colonitzadors, que no sols anaven darrera la sort i cercaven treure-n profit,

també, ensems donaven satisfacció a impulsos personals de veure món i llançar-se a l'aventura. Ara bé, l'activitat excursionista com a manifestació de les idees filosòfiques, artístiques i científiques que preconitzaven el contacte amb la natura i el descobriment dels seus valors i secrets nasqué el segle XVIII i més que més el XIX. El segle XIX, coincidint amb l'interés pel passat històric i pel desvetllament de tradicions i costums, va despertar l'afany de viatjar. Però fou a la darrereria d'aquell segle quan es desenvoluparen, sota el caire d'activitat col·lectiva, les societats excursionistes que practicaren les llargues caminades i les acampades amb finalitats científiques algunes vegades i les més amb simple interès recreatiu o lúdic.

Els francesos iniciaren escalades a les "aiguilles" del Montblanc solament per sentir la complaença d'aconseguir el que sembla impossible, i també els científics estudiaren "la mer de glace". A Catalunya començà l'excursionisme com un deler de coneixença, d'estudi i d'estimació de la pròpia terra, que fou un fenomen que va desvetllar el moviment de la Renaixença. La primera entitat excursionista d'importància a Barcelona fou l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1876). El present Centre Excursionista de Catalunya es va crear el 1890 i d'ençà ha estat editant el Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Fins i tot l'excursionisme ha influït en la literatura catalana, essent el primer exemple, tal vegada, el Canigó de Verdaguer. També ha contribuït al millorament de la cultura i la salvació de monuments històrics.

Al País Valencià les primeres eixides foren organitzades per Lo Rat Penat. També a València, en les darreres dècades, l'excursionisme ha tingut un bon impuls. El 1945 es va crear el corresponent centre, i a Castelló, ara, commemorem els seus primers 25 anys d'existència. Els valencians n'hem fet d'expedicions que no manquen d'ésser espectaculars: acampada del Regne el 1959; expedició a Groenlàndia el 1970, i a l'Aconcagua el 1972. El Centre Excursionista de Castelló ha fet dues

acampades al País Valencià. Amb aquest motiu s'editaren monografies on escrigueren, entre d'altres, Vicent Sos, Manuel Calduch i Andreu Valls. La primera escalada al Penyagolosa fou feta per dos membres del nostre Centre: Viciano i Guallart. Ha organitzat i portat a terme moltes marxes per la nostra província, i, al seu haver té la catalogació de gairebé un miler de coves i avencs: açò ha estat una tasca cultural d'indubtable valor. Mai no ha deixat d'interessar-se pels nostres valors com al poble que som històricament, i la nostra llengua ha tingut en el col·lectiu d'aquest Centre un recolzament i un conreu que mai no s'ha deixat de fer.

***

El tema, el títol del qual encapçala aquesta conferència, és el mostrar Antoni Josep Cavanilles com capdavanter de bon excursionisme. Excursionisme abnegat, de gran fatiga física i moltíssimes privacions corporals, i amb una finalitat científica veritablement exemplar. Vegem el que diu i ens assabenta dels seus propòsits el propi Cavanilles al començ del pròleg al seu llibre.

“En la primavera del año 1791 empecé a recorrer la España de orden del Rey para examinar los vegetales que en ella crecen. Creí que podrían ser más útiles mis viajes si a las observaciones botánicas añadía otras sobre el reino mineral, la geografía y agricultura; puesto que apenas teníamos cosa alguna sobre la posición y naturaleza de los montes, la geografía estaba muy inexacta por punto general, y se ignoraba la verdadera población y frutos de las provincias, como también las mejoras que en todas ellas podía recibir la agricultura, fuente innagotable de abundancia y felicidad. Por esto al paso que procuraba desempeñar mi comisión, iba siempre juntando observaciones y noticias útiles para la historia natural, geográfica y político-económica de España. Dí principio a mis tareas por el reino de Valencia”.

Aquest científic excepcional, no es conformà solament en complir l'encomanda que li féu el monarca Carles IV, el qual encàrrec en menys temps hagués estat assolit, si a ell sol, estrictament, s'haguera ajustat. Volgué aprofitar el llarg viatge que anava a mamprendre per tal d'observar tot el que se li presentàs, com ell mateix ens ho fa saber. Va emprar tres anys, el 1791, el 1792 i el 1793 per acomplir la tasca que s'havia proposat. Visità tots els llocs poblats del Regne, a excepció tan sols de dos: Tous i Dosaigües, posat que li aconsellaren, així que passara per altres pobles veïns, que no ho intentàs perquè aleshores estava infestada aquella contrada abrupta del Comtat de Bunyol de partides de bandolers que ningú respectaven. Escriu Cavanilles: *"Deseaba ver las arbolejas de Boget para examinar el proyectado canal de riego; quería recorrer la muela de Oro y los barrancos hasta las faldas septentrionales del Caballón; pero me fue preciso diferir la expedición para otro tiempo, o bien dejarla para el que pueda completar y perfeccionar mi obra"*. Solament en aquesta ocasió pogué més la prudència que la innata curiositat d'aquest botànic, geògraf, naturalista en la més àmplia accepció del mot, observador que res no se li escapa i tot ho vol anotar i deixar-ne constància per a la posteritat.

De manera, que llevat els dos pobles mencionats, l'infatigable viatger en va visitar 627. Es sorprenent, doncs, que en tres anys només, poguera recórrer aquest nombre de poblacions, i més sorprenent encara si considerem que de cada lloc i llogaret anotava totes les produccions agrícoles, ramaderes, industrials i tot allò que d'importància històrica, arqueològica, social-econòmica trobava en cada lloc, a més de tota mena d'observacions. Per això mateix, la seua obra porta per títol *"Observaciones y Frutos del Reyno de Valencia"*.

Cavanilles es comporta com el tipus d'excursionista científic. A més de posseir unes facultats físiques excepcionals que

li permeten, sols en tres anys, petxar tot el nostre País, gairebé podriem dir recórrer-lo pam a pam, és un home que dotat endemés d'una gran cultura és un observador de facultats excepcionals. La capacitat per com poder realitzar un gran esforç físic i les facultats d'observació i d'investigació ens són paleses en el següent paràgraf de la seua obra. *"Con el propósito de averiguar la verdad en todo cuanto fuese posible por observaciones propias, atravesaba llanuras y barrancos, y subía hasta las cumbres de los montes en busca de vegetales. De camino examinaba la naturaleza de las piedras, tierras, fósiles y metales; observaba el origen y curso de los ríos, la distribución y uso de las aguas; notaba los progresos que ha hecho la agricultura, y algunos defectos que deben corregirse. En las empinadas cumbres por medio de una brújula tiraba mi meridiana, y luego dirigía la visual a los puntos más sobresalientes, los picos, las torres de los pueblos, las ermitas, situando cada objeto en el papel con las respectivas distancias que me daban los prácticos del país: medía después las mismas distancias caminando con igual velocidad, y teniendo cuenta con los rodeos y cuestras, harto frecuentes en tierras montuosas. Con estos auxilios he formado el mapa general del Reyno, sirviéndome de la carta marina del Señor Don Vicente Tofiño para la costa del mar. Los otros mapas son copias que he sacado de los que se conservan en archivos, excepto el de Peñagolosa, hecho según mis observaciones y medidas"*.

La confecció de mapes, llavors, es feia amb moltes imperfeccions puix que encara no s'havia mamprés la triangulació de la Península com encara no s'havia començat en cap país del món. S'havia medit un arc de meridià al Perú i s'estava fent la medicció d'un arc del meridià de París. Abans d'haver-se fet les triangulacions de primera, segona i tercera classe per l'Estat espanyol, els mapes solament oferien una escassa aproximació. Així i tot, sorpren quant pròxima a la realitat se'ns presenta el mapa de Cavanilles del Regne de València i, també, l'alçada del pic de Penyagolosa sobre el nivell del mar que el sitúa a 1.000

toeses, que fan 1.949 metres, amb una diferència de 136 m. sobre la més exacta de 1.813 m. El mètode de la triangulació geodèsica dona amb exactitud matemàtica la distància entre dos punts. En èpoques ja passades, les distàncies, a part les que es medien al llarg de les carreteres reials, eren tan sols apreciades segons el temps que es tardava en recórrer-les. Sobre aquesta circumstància particular, Cavanilles ens fa observar que les distàncies que donen els traginers solen ser una mica més llargues car compten a pas de rècua, i les cavalleries caminen mig adormiscades. Per això el nostre geògraf tracta de corregir-les i sempre que pot les amida ell mateix.

La personalitat de Cavanilles com geògraf la valora Jean Serrailh, rector de la Sorbona, en el seu llibre sobre l'Espanya il·lustrada de la segona meitat del segle XVIII, anomenant-lo precursor de la geografia humana. I Casas Torres, en el pròleg de les Observaciones que s'edità sota la seua direcció, justifica la reedició d'aquesta obra amb les següents paraules. *"... lo que justifica esta tirada (...) es que constituye el punto de arranque ineludible de cualquier estudio posterior; de manera que cuando se aborda (...) un tema de geografía de alguna parte del antiguo Reino de Valencia, hay que comenzar siempre por la consideración del estado del País en el momento en que lo estudió Cavanilles"*.

L'interés per l'obra de Cavanilles és general per moltíssims aspectes. Jo mateix, davant el munt de dades estadístiques que ofereix aquest text, pensí en tabular-los primer, formant quadres de diferents rúbriques per tal de totalitzar aquelles de tot el Regne i poder fer-ne una anàlisi i pervenir a un coneixement de l'economia del nostre País Valencià en les darreries del segle XVIII. El meu treball en quant a la transcripció de xifres i d'altres dades es pot dir que ha estat exhaustiu; no així en l'estudi que es puga fer de l'economia valenciana al temps que Cavanilles recorria el nostre país, puix que caldrà superar la meua síntesi i la meua anàlisi.

Els estudis que es poden fer utilitzant l'obra que ha deixat escrita Antoni Josep Cavanilles mai no s'esgotaran, ja que és enorme la riquesa del seu contingut. Els erudits sempre hi trobaran materials per a llurs investigacions. I per a tots els excursionistes, Cavanilles ofereix un exemple difícil d'emular. No és fàcil recórrer tot el Regne en la forma meticulosa com ell ho féu i en les circumstàncies, moltes vegades del tot incòmodes per la falta de confort en que es vivia, incloent-hi en aquesta manca de comoditats fins i tot l'absència de la més modesta posada en no pocs pobles. En aquest respecte Cavanilles ens fa saber: *"A no ser por la hospitalidad que he debido a los dignos párrocos, me hubiera visto muchas veces en la dura precisión de pasar la noche con mis mulas"*. Degué ser extremadament dur i fatigós allotjar-se per la nit en dolentes condicions i pel dia caminar, i caminar a cavall de mula i més sovint a peu, travessant serres i barrancs, pujar als puigs i als cims de les muntanyes, portant darrere el criat o els criats —no ens ho diu— i les mules carregades de pedres, minerals, fòssils, herbes, herbetes i tot quant arreplegava aquell home colpit d'una gran curiositat, que hagués volgut fer encara més del que va fer, com ens palesa en dordre's quan hi és a Font d'En Segures perquè no pot analitzar aquelles aigües, com no pogué tampoc analitzar les d'altres fonts, perquè es van rompre els flasquets i els instruments que portava per a aquesta finalitat, per causa, unes vegades a caigudes que sofrien les cavalleries, i altres per desídia d'aquells que malament posaven cura en la càrrega i descàrrega de les mules.

Els bons excursionistes sempre tenen present les gestes que altres han acomplit, i tracten de superar-les. Amb Cavanilles teniu un exemple suprem, donat que, a part d'un excursionisme dur i difícil de realitzar físicament, es tracta, més que més, d'un excursionisme científic que, per poder-lo atènyer, hom té que valdre's d'una extensa cultura i d'una ben desperta curiositat.

ESTUDIS DE L'AUTOR SOBRE
ANTONI JOSEP CAVANILLES

La economía de Castellón en tiempos de Cavanilles, Castellón, Imp. Hijos de F. Armengot, 1963, 35 páginas, 215 x 140 mm.

L'economia del Regne de València segons Cavanilles, Col.lecció l'Estel, València, Imp. Feramar, 1978, 290 pàgines, 210 x 130 mm.

